

DİN ÖĞRETİMİ ÖĞRETMENLERİNİN TEKNOLOJİ VE MATERYAL KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ¹

OPINIONS OF RELIGIOUS EDUCATION TEACHERS ON TECHNOLOGY AND MATERIAL USE

Doç. Dr. Adem GÜNEŞ

Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2369-6541

Betül İNCE

Din Eğitimi Bilim Uzmanı, Trabzon, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-0060-9388

Cite As: Güneş, A. & İnce, B. (2021). "Din Öğretimi Öğretmenlerinin Teknoloji Ve Materyal Kullanımına İlişkin Görüşleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(53): 3343-3358.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin, öğretim teknolojisi ve materyal kullanımıyla ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Belirlenen amaç doğrultusunda nitel bir araştırma yürütülmüştür. Araştırmanın deseni; durum çalışması olarak belirlenmiş, veri toplama aracı olarak da görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2019 yılında Rize’de farklı okullarında görev yapmakta olan ve kartopu yöntemi kullanılarak belirlenen 32 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin din öğretiminde öğretim teknolojisi ve materyallerinin kullanımını birçok yönden gerekli ve faydalı olarak görmelerine rağmen kendilerini ve aldıkları eğitimi bu konuda yetersiz buldukları tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin DÖGM’den materyal portallarını zenginleştirmesini istedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Öğretimi, Öğretim Teknolojisi, Materyal

ABSTRACT

The purpose of this research is to reveal the opinions of the teachers of Religious Culture and Moral Knowledge and imam hatip vocational courses about the use of instructional technology and materials. A qualitative research was carried out in line with the determined purpose. The pattern of the research; It was determined as a case study and interview technique was used as a data collection tool. Interviews were conducted with a semi-structured interview form. The research was carried out with 32 teachers working in different types of schools in Rize in 2019 and determined using the snowball method. The data obtained in line with the answers given by the teachers were evaluated through descriptive analysis and content analysis. According to the results of the research, it has been found that although teachers consider the use of instructional technology and materials in religious teaching necessary and beneficial in many ways, they find themselves and the training they receive inadequate in this regard. In addition, it was concluded that the teachers wanted the DÖGM to enrich their material portals.

Key words: Religious Education, Religious Teaching, Instructional Technology, Material

1. GİRİŞ

Teknolojide meydana gelen hızlı değişimler hayatın birçok alanında olduğu gibi eğitim alanında da değişim ve dönüşümleri zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı başta öğretim yaklaşımları, öğretmen ve öğrenci rolleri, eğitim araç ve materyalleri olmak üzere birçok hususta temel değişikliklerin hayata geçtiği görülmektedir.

Teknoloji çağında öğretmenlere düşen temel görev ise eğitim faaliyetlerinde öğrencilerin teknolojiyi nitelikli olarak kullanmasını sağlamak ve bu konuda öğrencilere kılavuzluk etmektir. Teknolojinin nitelikli bir şekilde eğitime adapte edilmesi yeni nesillerin zihinsel ve psiko-sosyal sağlıklarının korunması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu olan din ve dinin öğretimi olunca burada teknolojinin kullanımı konusunda durum daha fazla hassasiyet kazanmaktadır.

Din öğretimi amaçlı, programlı, planlı bir şekilde bireylerin dinle ilgili davranış geliştirmelerini kılavuzlama sürecidir (Tosun, 2012, s. 27). Bireylerin öğrenmelerine kılavuzluk yapılan bu süreçte, dinle ilgili sağlıklı iletişim kurabilmeleri din öğretiminin ana eksenini oluşturmaktadır (Polat, 2015, s. 6). Bu iletişimin sağlanması açısından öğretme-öğrenme süreçlerine yardımcı olacak araç, materyal ve ortamların tasarımı, hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecin kolaylaşmasına ve hedeflere ulaşılmasına daha fazla

¹ Bu Makale Doç.Dr. Adem GÜNEŞ Danışmanlığında Betül İnce Tarafından Tamamlanan "Din Kültürü Ahlak Bilgisi ve İmam Hatip Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Öğretim Teknolojisi ve Materyal Kullanımına İlişkin Görüşleri" Adlı Yüksek Lisans Tezinden Elde Edilen Veriler Işığında Üretilmiştir.

imkan sunacaktır. Günümüzde eğitimde öğrenci merkezli yaklaşımların temel alınması nedeniyle öğretmenlerin bir anlatıcı/aktarıcı olmasından ziyade süreci yöneten bir rehber olmalarının gerekliliği öğretim teknolojisi ve materyallerin kullanımını da zorunlu hale getirdiği söylenebilir. Uygun ölçülerde ve doğru tercihlerle materyal kullanımıyla din öğretiminde etkili sonuçlar elde etmek mümkündür.

2. PROBLEM

Din öğretimini başarıya götüren önemli unsurlardan biri de onu sunmakla mükellef olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin öğretim materyalleri kullanma ve geliştirme konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarıdır. Buradan hareketle araştırmamızın temel problemini, “DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin görüşleri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmanın temel problemine bağlı olarak belirlenen alt problemler şunlardır:

- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri, öğretim teknolojisi ve materyallerine ilişkin alt yapı ve bakış açılarını nasıl yorumlamaktadırlar?
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri, öğretim teknolojisi ve materyallerini tasarlama ve uygulama süreçlerini nasıl değerlendirmektedirler?
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri, öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının öğretim süreci üzerindeki etkilerini nasıl ele almaktadırlar?
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri, öğretim teknolojisi ve materyal kullanımını etkileyen faktörlerle ilgili neler düşünmektedirler?

3. AMAÇ VE ÖNEM

Araştırmanın temel amacı; DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin, öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Bu temel amaçtan yola çıkarak öğretmenlerin, öğretim teknolojisi ve materyallerine ilişkin alt yapı ve bakış açılarını; öğretim teknolojisi ve materyalleri tasarlama ve uygulama süreçlerini; öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının öğretim süreci üzerindeki etkilerini; öğretim teknolojisi ve materyal kullanımını etkileyen faktörleri de tespit etmek amaçlanmıştır.

Öğretim teknolojisi ve materyal tasarımı konularıyla ilgili birçok araştırma bulunsa da din eğitimi alan yazınında bu konuyla ilgili yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Alandaki çalışmalara bakıldığında, özellikle öğretim teknolojisi ve materyalleriyle ilgili öğretmen görüşlerini ortaya koyma konusunda araştırmaların çoğunluğunun nicel yöntemlerle yürütüldüğü söylenebilir. Bunun yanı sıra alandaki çalışmaların daha çok DKAB öğretmenleri üzerinde yoğunlaştığı, imam hatip meslek dersleri öğretmenleriyle ilgili çalışmaların ise yok denecek kadar az olduğu görülür. Bu bağlamda çalışmanın nitel bir araştırma olması, öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyallerine ilişkin görüşlerini farklı açılardan irdelemesi, DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin bu konudaki mevcut durumlarını tespit etmeyi hedeflemesi açısından önem taşımaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar araştırmacılara olayları ve olguları derinlemesine inceleme, betimleme, yorumlama gibi imkânlar sunar. Ayrıca insanları doğal ortamlarında çok yönlü olarak ele almaya ve bakış açılarını tespit etmeye de olanak sağlar. Bu sebeple insanların algıları veya günlük yaşamları ortaya konulmak isteniyorsa, nitel araştırmaların en uygun yöntem olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2017, s. 252). Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman incelemesi yöntemleri kullanılır. Araştırma bu yöntemlerden görüşme ve literatür taraması kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Durum çalışmaları bir veya birden fazla olayın, ortamın, sosyal grubun ya da birbirine bağlı sistemlerin, derinlemesine incelenmesini ve ortaya konulmasını sağlar (Büyüköztürk vd., 2017, s. 23). Onu diğer araştırma desenlerinden ayıran en temel özelliklerden biri; *ne*, *nasıl* ve *niçin* sorularına cevap vermesidir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 292). Mesela, “öğretmenlerin derslerinde teknoloji ve materyal kullanımıyla ilgili ne tür problemler yaşadığı” veya “materyal kullanan öğretmenlerin dersi nasıl işlediği” gibi soruların araştırılmasında, derinlemesine incelenmesinde ve mevcut durumun ortaya konulmasında durum çalışmaları tercih edilir. Bundan dolayı öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı

konusundaki mevcut görüşlerini ortaya koymak amacıyla araştırmada durum çalışması deseni tercih edilmiştir.

4.1. Çalışma Grubu

Araştırmacının evrenini Rize’de görev yapan DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmalarda evrenin tamamına ulaşmak zor olduğu için evrene uygun ve temsil edici örneklem seçilir. Örneklemen belirlenmesi noktasında farklı yöntemlere başvurulur. Nicel araştırmalarda genellikle *olasılık temelli örneklem* kullanılırken; nitel araştırmalarda ise genellikle *amaçlı örneklem* tercih edilir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 115). Amaçlı örneklem; durumların derinlemesine çalışılmasına ve araştırmacının, problem ve amacına uygun olan katılımcıları örneklemine içine almasına imkân sunar (Balci, 2016, s. 104). Araştırmada ayrıca amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan *maksimum çeşitlilik örnekleme* ve *kartopu örnekleme* kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme ile araştırmaya konu olan öğretmenlerin maksimum derecede yansıtılması hedeflenir. Bu bağlamda maksimum çeşitliliği sağlamak için her okul türünden (ortaokul, İHO, Proje İHO, lise, İHL, proje İHL) öğretmene ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca cinsiyet dağılımının da dengeli olması gözetilmiştir. Diğer bir örneklem de kartopu örnekleme yöntemidir. Kartopu örnekleme yöntemiyle probleme ilişkin bilgi sahibi olan kişilere ulaşılır. Süreç, bilgi sahibi kişilerden alınan bilgiler ışığında yeni bilgi sahiplerine ulaştırılması ve ardından onlardan da alınan isimlerle yenilerine ulaştırılması şeklinde devam etmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 122).

Görüşmeler, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında, Rize’de farklı okul türlerinde görev yapmakta olan 32 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre dağılımları incelendiğinde; 13’ü erkek, 19’u kadındır. Görev yaptıkları okul türüne göre dağılımlarına bakıldığında; 4 öğretmen ortaokulda, 6 öğretmen İHO’da, 4 öğretmen proje İHO’da, 6 öğretmen lisede, 6 öğretmen İHL’de ve 6 öğretmen proje İHL’de görev yapmaktadır. Mezun oldukları yükseköğretim kurumuna göre dağılımları incelendiğinde; 22 öğretmen ilahiyat, 7 öğretmen DKAB, 1 öğretmen İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) ve 2 öğretmen ise diğer seçeneğinden mezun olduklarını söylemişlerdir. Öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında; 7 öğretmen yüksek lisans, 25 öğretmen lisans mezunudur. Öğretmenlikte görev yaptıkları yıllara göre dağılımları; 6 öğretmen 0-5 yıl, 10 öğretmen 6-10 yıl, 10 öğretmen 11-15 yıl, 2 öğretmen 16-20 yıl, 4 öğretmen 20 ve üzeri senedir görev yapmaktadır.

4.2. Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada veri toplama tekniği olarak nitel araştırma yöntemlerinden *görüşme* ve *literatür taraması* kullanılmıştır. Literatür taraması; araştırılan olay ve olgularla ilgili olarak yapılmış olan yazılı çalışmaların analizidir. Literatür taraması, hem teorik kısmın oluşması hem de bulgular kısmında elde edilen verilerin yorumlanması ve bulguların desteklenmesi noktasında önem taşımaktadır.

Bir diğer veri toplama aracı olarak tercih edilen görüşme tekniği; bireyin bakış açısını, düşüncelerini, tutumlarını ortaya çıkarmak için önceden belirlenmiş amaç doğrultusunda soru sorma ve yanıtlama şeklinde ilerleyen etkileşimli bir süreçtir (Karasar, 2015, s. 210). Araştırmada mülakatlar görüşme türlerinden *yarı yapılandırılmış görüşme formu* kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda araştırmacı, katılımcılara yöneltilen sorularla ilgili önceden bir görüşme formu hazırlamaktadır. Fakat katılımcılara yöneltilen bu sorular yapılandırılmış görüşme formunda olduğu gibi sabit değildir. Bu durum da görüşme esnasında, araştırmacının gerek duyması halinde, katılımcılara yeni sorular sormasına ve daha derinlemesine bilgi sahibi olmasına olanak tanıyarak araştırmacıya kolaylık ve esneklik sağlamaktadır.

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formuna, alandaki araştırmalardan yararlanarak ve uzman görüşleri doğrultusunda son şekli verilmiştir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim sürecinde Rize’de görev yapmakta olan DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleriyle yapılmıştır. Araştırmaya katılacak olan öğretmenler, kartopu tekniği kullanılarak öneriler doğrultusunda seçilmiş ve görüşmeler gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar, öğretmenlerin uygun olduğu zaman ve kendilerini rahat hissedebilecekleri belirttikleri yerlerde, bireysel olarak araştırmacı tarafından yapılmıştır. Görüşmeler telefon ve ses kayıt cihazı tarafından kayıt altına alınmış ve ortalama 20-25 dk. sürmüştür. Görüşmeler tamamlandıktan sonra deşifreler, gizliliğin sağlanması adına yine araştırmacı tarafından yapılmış ve ardından kontrol edilmiştir. Deşifreler tamamlandıktan sonra analiz kısmına geçilmeden öğretmenlerin gizliliğinin sağlanması adına katılımcılar K1, K2... şeklinde isimlendirilmiştir.

Verilerin analizi için; *betimsel analiz* ve *içerik analizi* yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalara göre değerlendirilmesini, yorumlanmasını ve katılımcılarla ilgili doğrudan alıntılar yapılmasını sağlar. İçerik analizinde ise toplanan verilere odaklanılır.

Birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar doğrultusunda, kategorize edilir ve yorumlanır. Bu yöntemler aracılığıyla veriler, içerik analiziyle önce kodlanmıştır. Daha sonra kodlara göre düzenlenip, temalar oluşturulmuştur. Ardından belirlenen kod ve temalara göre doğrudan alıntılarla öğretmenlerin görüşlerini ortaya koyma, yorumlama ve literatürle karşılaştırma şeklinde ilerlenmiştir.

5. BULGULAR VE YORUM

5.1. Öğretmenlerin Teknoloji ve Materyal Kullanımına İlişkin Bakış Açıları

5.1.1. Lisansta ve Öğretmenlik Sürecinde Alınan Eğitimler

DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerine, lisans döneminde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin aldıkları eğitimleri nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, öğretmenlerin cevaplarını *yeterli ve yetersiz* olarak iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Verilen cevaplar doğrultusunda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun lisans döneminde aldıkları eğitimleri yetersiz olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin ÖTMT'ye ilişkin aldıkları eğitimleri yetersiz görmelerinde birçok farklı sebebin etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Öne çıkan sebeplerden biri öğretmenlerin fakülteden mezun olduktan itibaren uzun zaman geçmiş olması ve o dönemlerde teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmemiş olmasıdır. Bu anlamda K7 düşüncelerini, "*Sıfırdan yürümeyi öğrendik*" sözüyle dile getirmekte ve süreç içerisinde zorlandıklarını, kendi gayretleriyle bu eksikliği gidermeye çalıştıklarını belirtmektedir.

Öğretmenlerin aldıkları eğitimleri yetersiz görmelerindeki bir diğer sebep olarak, formasyon eğitimlerini hızlandırılmış/sıkıştırılmış olarak aldıklarını düşünmektedirler. Bu öğretmenlerden K30, formasyon süresince sadece bir kere sunum yapabildiklerini ve bunun öğretmenlik için çok yetersiz olduğunu ayrıca aldıkları eğitimin gerçek hayatla ilgisinin olmadığını ifade etmektedir. Yine K30 günümüzde verilen formasyon eğitimlerinin daha güzel olduğunu, staj yapmak için gelen öğretmenlerin bu anlamda çok daha iyi ve donanımlı olduğunu düşünmektedir.

Lisansta aldıkları ÖTMT eğitimini yetersiz gören öğretmenlerden K3, eğitimin yetersizliğini mezun olduğu 28 Şubat sürecine, ilahiyat alanına ve dersi verecek öğretim elemanı problemine bağlamaktadır: "*...Bizim Din Kültürü veya ilahiyat hep bir sıkıntı geçirmiştir. Yani öğretim elemanı temini konusunda. Hani bunu ilahiyattan mı birisi versin eğitimden birisi mi versin. İşte eğitimden verenin bakıyorsun ilahiyat anlamında bir temeli var mı yok mu neye göre materyal hazırlıyor. İlahiyattakine bakıyorsun bu neye materyal hazırlıyor eğitim anlamında. Hani çift taraflı şey yapılmış yoğunlaşmış birisi olması önemli bu anlamda hâlâ da tam aştığımızı düşünmüyorum ben bu anlamda.*" K1 ve K14 de bu noktada öğretim elemanlarını eleştirmekle beraber konuya daha farklı açıdan yaklaşmakta ve formasyon derslerinin genellikle teorik çerçevede kaldığına ve yeterli uygulamaların yapılmadığına vurgu yapmaktadırlar. Öğretmenlerden K4 ve K8 ise eğitimin yetersizliğinin sebebini öğretim elemanlarına değil, o dönemlerde formasyon derslerine yeterli önemi vermedikleri için kendilerine bağlayarak öz eleştiride bulunmaktadır.

Lisansta aldıkları ÖTMT eğitimini yeterli gören öğretmenlerin; DKAB mezunu, ilahiyattan mezun olduktan sonra formasyon eğitimi almış ve yeni mezunlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu anlamda DKAB mezunu K12 aldıkları eğitimi şöyle değerlendirmektedir: "*Ne kazandıysam oradan kazandım zaten. Biz bir de öğretmenlik kafasında olduğumuz için 4. sınıfa kadar her sene yaptık materyalleri, güzel oldu.*" Benzer şekilde DKAB mezunu olan K5 ve K6 da lisans döneminde sürekli materyal hazırladıklarını, sunu yaptıklarını hem teorik açıdan hem de uygulamalı açıdan iyi bir eğitimden geçtiklerini belirtmektedirler.

Lisans döneminde alınan ÖTMT eğitiminin önemli olduğunu fakat sahanın daha önemli olduğunu bundan dolayı sahada kendilerini daha iyi geliştirebileceğini düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Bu öğretmenlerden K28 şunları söylemektedir: "*Öğretmenlik daha ziyade öğrenciyle muhatap olduğunda öğrenilen bir şey olduğu için tam örtüştü tam yerindeydi tam mükemmel oldu diyemem, bu zaman içerisinde gelişen bir şey...*"

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde öğretmenler öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin lisansta aldıkları eğitimleri yetersiz olarak değerlendirmişlerdir. Literatüre bakıldığında Turan (2012, s. 33) tarafından yapılan araştırmalarda da öğretim teknolojisi açısından lisanstaki ÖTMT eğitiminin yetersiz bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerden bazılarının ÖTMT eğitimini özellikle uygulama açısından yetersiz buldukları belirlenmiştir. Araştırmamıza katılan ve aldıkları eğitimi yeterli bulan öğretmenlerin de genellikle DKAB mezunu ve formasyon eğitimini uzun süreçte alan öğretmenler olması ve birçok farklı derste uygulama imkânı bulduklarını söylemesi uygulama ve pratik yapabilmeyen önemini ortaya

koymaktadır. Günümüzde formasyon eğitiminin artık lisans programına dağıtılarak verilmeye başlanması ÖTMT alanı için de önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu sayede öğretmen adayları daha geniş bir süre içerisinde ve daha çok uygulama imkânı ile eğitim alabilmektedir. Bazı öğretmenlerin günümüzdeki eğitimin daha güzel olduğunu ifade etmesi ve okullarına gelen stajyerlerin derslerde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında gayet başarılı olduklarını ifade etmesi bunu destekler niteliktedir.

Öğretmenlerden bazılarının eğitimi yetersiz değerlendirmede üzerinde durdukları bir diğer hususun dersi verecek öğretim elemanı problemi olduğu görülmektedir. Çınar'da DKAB öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmada, öğretmen adaylarının ÖTMT dersini farklı alanlardan gelen öğretim elemanlarından aldıklarında öğrendiklerini kendi alanlarına uyarlamakta ve materyal geliştirmekte zorlandıkları bulgusuna ulaşmıştır(Çınar, 2014, s. 121).

Öğretmenlere, öğretmenlik sürecinde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin bir eğitim aldınız mı diye sorulduğunda, birkaç öğretmen haricindeki büyük çoğunluğun en az bir eğitime katıldıkları görülmektedir. Öğretmenlerden geliştirici eğitimlere katılanlara aldıkları bu eğitimleri değerlendirmeleri istenmiştir.

Öğretmenlik sürecinde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin herhangi bir eğitime katılmayan öğretmenlerin görüşlerini, bu konuda *eğitim alınması gerektiğini düşününler ve bir eğitime ihtiyaç duymadığını söyleyenler* olarak ikiye ayırmak mümkündür. Geliştirici eğitimlerin önemli olduğunu düşünen öğretmenlerden K20, eğitim almadığı için eksiklik hissettiğini, yeni nesli daha iyi anlayabilmek ve onlara yaklaşabilmek için bu eğitimlerin önemli olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlik sürecinde herhangi bir eğitime ihtiyaç duymadığını söyleyen öğretmenlerden K12 ve K15 ise bunu farklı sebeplere bağlamaktadır. K12 öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında kendini yeterli gördüğünü ve araştırmalar yaparak bireysel anlamda kendisini geliştirdiğini ifade ederken, K15 eğitime ihtiyaç duymamasının nedenini lisede görev yapmasına ve bu tarz eğitimlerin ilkökul ve ortaokulda daha gerekli olduğu şeklinde düşünmesine bağlamaktadır.

Öğretmenlik sürecinde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin en az bir eğitime katılan öğretmenlerden bir kısmı aldıkları eğitimleri *faydalı* görürken diğer bir kısmı *yetersiz* olarak görmektedir. Aldıkları eğitimleri faydalı ve yetersiz gören öğretmenlerin görüşlerinin yarı yarıya olduğu görülmektedir. Bununla beraber hem faydalı gören öğretmenlerin hem de yetersiz gören öğretmenlerin ortaya koydukları nedenler kendi içerisinde değişmektedir. Aldıkları eğitimleri faydalı ve verimli gören öğretmenler eğitimleri; ders ve öğrenci açısından, teknik açıdan ve ufuk açıcı olması bakımından faydalı olarak değerlendirmektedirler. Konuya ders açısından yaklaşan öğretmenlerden Arapça öğretmeni K26, materyalin dil öğretimindeki önemine değinmekte ve bu eğitimlerin dil öğretimi için çok faydalı olduğunu ve öğrencilerden olumlu dönüşler aldığını belirtmektedir. Konuya teknik faydasından yaklaşan K13 ise şunları söylemektedir: *“Kesinlikle, eğitim teknolojileri konusunda almış olduğumuz eğitimler ya da internet kullanımı, sunu hazırlama gibi şeyler ya da değişik teknolojik araçları kullanma konusunda almış olduğumuz eğitimler bize katkı sağladı. Sınıfta şu anda akıllı tahtanın kullanımıyla alakalı olsun, sunuyu hazırlama ve benzeri konularda daha rahatız.”*

Öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında aldıkları eğitimleri yetersiz gören öğretmenlerin, bu eğitimleri eğitimi veren hocadan, ideal öğrenci merkezli olmasından, şehrin imkânsızlıklarından ve yeterli duyuru olmamasından kaynaklı olarak olumsuz değerlendirdikleri görülür. Eğitimden kaynaklı olduğunu düşünen öğretmenlerden K3, ilahiyat alanında eğitimi verecek öğretim elemanının kim olacağı noktasında sorunlar olduğunu ifade etmektedir: *“Aldığım eğitimler genel olarak aslında biz ilahiyat olarak zayıf olduğumuzu düşünüyorum... Eğitim fakültesinden birisinden alacağız ama o da bize sınıf öğretmenliği ya da başka branşlar üzerinden sunacak bunu ben onu yoğuracağım, başka şekle çevireceğim ya da benim alanımda birisi anlatacak ama bu sefer de ya eğitim fakültesindeki arkadaşların yaptıklarına benzer şeylerin ayınlarını sunuyorlar ya da belli bir kısmı eksik kalıyor diye düşünüyorum...”* K25 de sahaya uzak olmayan ve alanı iyi tanıyan eğitimler tarafından etkileşimli olarak gerçekleştirilen eğitimlerin faydalı olduğunu sahayı görmeden yapılan uygulamaların ve yazılan kitapların kendisine çok bir şey katmadığını ifade etmektedir. Konuya eğitimlerin ideal öğrenci profiline göre verilmesi açısından yaklaşan öğretmenlerden K4, eğitimlerin öğrenci profiline uygun olmadığını düşünmekte ve şunları söylemektedir: *“Biz hep mükemmel şöyle yapalım böyle profesyonel hazırlanalım tamam da karşıdaki öğrenci bunu isteyecek. O kadar önemli ki yani sen mükemmel planlarla gidiyorsun ama karşıdaki istemiyor. Ama isteyen öğrenciyle de hakikaten bütün o sunduğunuz şeyleri yap.”*

Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında en az bir eğitime katıldığı görülmüştür. Bu konuda alanda yapılan araştırmalara bakıldığında benzer şekilde öğretmenlik sürecinde eğitim alanların önemli bir oranlara sahip olduğu tespit edilmekle beraber bu oranın yıllar içerisinde giderek arttığı görülmektedir. G. Korkmaz (2012, s. 85) ve Güneş'in (2012, s. 501) aynı yılda yaptıkları çalışmalara göre katılımcıların çoğu öğretim teknolojileriyle ilgili herhangi bir eğitime katılmamışlarken, M. Korkmaz (2019, s.179) ve Demir-Cesur'un (2019, s. 63) aynı yılda yaptıkları araştırmalarına göre ise öğretmenlerin çoğunluğu eğitim teknolojisiyle ilgili bir eğitim aldıklarını belirtmektedirler. Bu artışa neden olan faktörlerden bazılarını sıralamak gerekirse; MEB tarafından FATİH projesi kapsamında öğretmenlere verilen zorunlu eğitimler, öğretmenlerin kendilerinde gördükleri yetersizlikler dolayısıyla kendilerini geliştirme isteği, geliştirici eğitim imkanlarının giderek artması olarak sıralamak mümkündür.

Öğretmenlerin aldıkları eğitimleri beğenme ve yetersiz bulma durumlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmenlik sürecinde alınan eğitimlerin lisanstaki eğitime nazaran daha verimli olduğu fakat yeterli düzeyde olmadığı şeklinde anlaşılabilir. Bu durumun etkili olmasında öğretmenlerin sahaya indikten sonra kendilerini daha iyi gözlemlene ve eksikliklerini görebilme imkânı bulmaları, kendi istekleriyle ve eksik oldukları hususlara yönelik eğitim almaları, atölye çalışmaları tarzında uygulama imkânı olan eğitimlerin var olması ve günümüzde bu eğitimlerin değişen imkanlarla geliştirilmesi gibi sebepler sıralanabilir. Ayrıca öğretmenlerin hem lisans döneminde hem de öğretmenlik sürecinde eleştirdikleri başlıca hususun dersi/eğitimi veren eğitmen sorunu olduğu görülmektedir. Bulguların ortaya koyduğu bu sonuca göre bu eğitimleri hem alanı iyi tanıyan hem de öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında yeterli bilgi ve beceriye sahip uzmanların vermesi önem arz etmektedir.

5.1.2. Din Öğretimi Açısından Değerlendirme

Katılımcılara din öğretiminde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı konusunda görüşleri sorulduğunda bu konuda olumsuz görüş bildiren olmamıştır. Katılımcıların kanaatlerini *çok gerekli, gerekli ve yerine göre abartılmadan kullanılmalı* şeklinde üç kategori altında incelemek mümkündür. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu din öğretiminde materyal kullanımını gerekli görmektedir. Teknoloji ve materyal kullanımının çok gerekli olduğunu düşünen öğretmenlerden bazıları çağın ilerlemiş olması noktasından konuya yaklaşmaktadır. Böyle düşünen öğretmenlerden K11 teknoloji ve materyal kullanımının artık zorunluluk haline geldiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Çağımız çocuklarına hitap edebilmek için artık bunları kullanmak mecburi duruma geldi diye düşünüyorum. Çünkü maalesef sürekli internet ve televizyon başında çocuklarımız. Bunlara tekdüze ders anlatmayla bir şeyleri öğretemiyoruz, bunları kullanmak zorunlu diye düşünüyorum artık çağımızda.”* K2 ve K8 ise konuya ders açısından yaklaşarak kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi ve öğrenilen bilgilerin pekişmesinde önemli katkıları olduğunu belirtmektedirler.

Öğretim teknolojisi ve materyal kullanımını gerekli gören öğretmenlerin de gerekli görme nedenleri farklılaşmaktadır. Öğretmenlerden bazıları öğrenci üzerindeki etkisinden yola çıkarak dersin daha eğlenceli hale gelmesini sağladığını, öğrencilerin dersi sevmesinde olumlu etkisinin olduğunu ifade etmektedirler. Bazı öğretmenler de alanın soyut yapısından kaynaklı olarak bazı konu ve kavramların öğretiminin zorluğuna değinerek teknoloji ve materyal kullanımının bu anlamda işlerini kolaylaştırdığını düşünmektedirler.

Öğretmenlerden K13, din öğretiminde öğretim teknoloji ve materyal kullanımının abartılmadan, ölçülü olarak kullanılması gerektiğini, fazla materyal kullanımının asıl amaçtan uzaklaştırdığını belirtmektedir: *“... Öğretimde öğretmen ve öğrencinin işin ana noktası olduğunu düşünüyorum. Aşırı materyalle ders anlatmanın, işi amacından uzaklaştıracağını, öğrenciyi öğretmenden, öğretmeni de öğrenciden uzaklaştıracağını düşünüyorum. Materyali elbette kullanalım, mutlaka olacak. Ben, eğitimde öğretmenle öğrencinin karşılıklı diyalogunun çok daha etkili olduğu, çok daha kalıcı olduğu fikrindeyim. Çünkü öğrenci öğretmenin konuşmasını, tavrını, ders anlatışını içselleştirdiği zaman inanılmaz bazı görsellerden daha fazla etki ettiğine inanıyorum... Bizim materyallerimiz, dersimizi boğmayacak nitelikte olması lazım”* K28 ise konuya sürekli benzer materyallerin kullanılması noktasından yaklaşarak bunun tekdüzeliğe neden olacağını ve bir süre sonra öğrenci üzerindeki olumlu etkisini azaltacağını bu sebeple çeşitliliğin önemine vurgu yapmakta, yerine göre hepsinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Din öğretiminin temel amaçlarından biri, öğrencilerin dinle ilgili doğru ve güvenilir kaynaklardan bilgiler öğrenmesi ve dine karşı bilinçli tavır takınabilmesidir (Tosun, 2012). Günümüz neslinin çok küçük yaşlardan itibaren teknolojiyle iç içe olması, geleneksel yöntemlerle dikkatini çekebilme de gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Aynı zamanda öğretim programları, öğretim yaklaşımları da öğretim sürecinde öğretim

teknolojisi ve materyal kullanımını zorunlu hale getirmektedir(Güneş, 2015, ss. 18-20). Öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde de benzer düşüncelere sahip oldukları ve tamamının öğretim sürecinde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımını gerekli buldukları görülmektedir. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında da din öğretimi alanındaki öğretmenlerin ders işlerken materyal kullanma ihtiyacı hissettikleri ortaya çıkmaktadır(Özdemir, 2010, s. 73; Güneş, 2012, s. 492; Çınar, 2014, s. 131).

5.2. Öğretmenlerin Öğretim Teknolojisi ve Materyallerini Tasarlama ve Uygulama Süreçleri

5.2.1. Materyal Tasarımı/Seçiminde Dikkat Edilen Hususlar

Öğretmenlere materyal tasarımı ve seçiminde dikkat ettikleri hususlar sorulduğunda öğretmenlerin konuya farklı açılardan yaklaştıkları görülmektedir. En çok dikkat edilen hususları *öğrenci özellikleri, öğretim hedefleri, araç-gereç özellikleri, öğretim ortamının özellikleri ve kısıtlamaları* şeklinde dört kategori altında incelemek mümkündür.

Öğretmenler materyal tasarımı/seçiminde en çok öğrenci özelliklerini göz önünde bulundurmakla beraber öğrencinin yaşı, sınıfı, algılama düzeyi, hazırbulunuşluğu, derse olan ilgisi gibi birçok hususa dikkat ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerden K3 bu anlamda öğrencinin soyut-somut algısının ne düzeyde olduğunu, anlatılandan ne anladığının önemli olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde K9 da “İnsanlarla akılları ölçüsünde konuşun.” hadisinden yola çıkarak onlara seviyelerinin üzerinde bir şey anlatıldığında sonucun olumsuz olacağına değinmektedir. Arapça öğretmeni olan K26 ise konuya öğrencilerin derse ilgisi bakımından yaklaşarak dil öğrenmeye ilgisi olmayan, üniversite için farklı hayalleri olan öğrencilerle dil sınıfındaki öğrenciler arasında çok fark olduğunu ve dil sınıfında daha çok materyal kullandığını ifade etmektedir. Katılımcılardan K16, K24 ve K28 de alanlarının önemi üzerinde durarak özellikle öğrencilerin hayatlarına/duygularına hitap etmeyi önemstediklerini belirtmektedirler.

Öğretmenlerin materyal tasarlarken/seçerken öğrenci özelliklerinden sonra en çok dini açıdan uygunluğuna, güncel hayatla, konu/kazanım ve öğretim hedefleriyle uyumlu olmasına önem verdikleri görülmektedir. Materyal seçiminde dine uygun olması, doğru kaynaklardan alınması ve doğru bilgi içermesine önem veren öğretmenlerden K32 şunları söylemektedir: “*Özellikle ehli sünnet çizgisi dışına çıkmamaya çalışıyorum. Tartışmalı konulardaki görüşlerinden uzak durmaya çalışıyorum. Bu konuda DÖGM ve Diyanet İşleri Başkanlığımızın tavsiye ettiği kaynakların dışına çıkmamaya çalışıyorum.*”

Öğretmenlerin bazıları da öğrencinin dikkatini çekecek ve öğrenciyi aktif hale getirecek materyaller hazırlamaya veya bulmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Bu öğretmenlerden K15 şunları ifade etmektedir: “*Ben sıkılıyorsam öğrenci de sıkılır. Sırf dersi doldurmak için video getirmeye hiç gerek yok. Benim sıkılmayacağım keyif alacağım bir video onlara getirmeye çalışıyorum.*” Benzer şekilde seçtiği materyallerin eğlenceli olması gerektiğini düşünen K11 de öğrencilerin bu tarz materyallerden daha çok zevk aldıklarını, özellikle yarışma, oyun tarzı materyallerde daha mutlu olduklarını belirtmektedir. Kur’an öğretmeni olan K23 de özellikle öğrencinin işin içine gireceği materyaller kullanmaya çalıştığını belirtmektedir. K12 ise bu noktada sadece eğlendirici nitelikli materyalleri değil, özellikle eğlenirken öğretici olan materyalleri kullanmaya çalıştığını söylemektedir. Ayrıca öğretmenlerin seçtikleri materyallerin maddi açıdan uygun olmasına, elinde bulunan malzemelere uygun olmasına, sağlam, kullanışlı olmasına, karışık olmamasına, görseelliği ön planda olmasına dikkat ettikleri görülmektedir. Bununla beraber materyal tasarlarken/seçerken yaratıcı düşünme, işbirlikçi öğrenme, eleştirel düşünme, aktif katılımı sağlama gibi kriterlere öğretmenlerin daha az dikkat ettikleri görülmektedir.

İmam hatip meslek dersleri öğretmenleriyle benzer bir çalışma gerçekleştiren Korkmaz, öğretmenlerin materyal tasarlarken/seçerken en çok konuya uygunluğuna ve öğrenci özelliklerine dikkat ettikleri bulgusuna ulaşmıştır (2018, s. 203). Materyal tasarlama/seçme, öğretimin amacına ulaşabilmesi için birçok faktörün bir arada düşünülerek karar verilmesini gerektiren bir süreçtir. Bu sebeple öğretmenler öğretim hedeflerine ulaşma noktasında planlama yaparken öğrenci özellikleri, öğretim yöntemleri, materyal/araç-gereç özellikleri, öğretim ortamının özellikleriyle birlikte bir takım kısıtlamaları da göz önünde bulundurmalarıdır.

5.2.2. Tercih Edilen Konu ve Öğrenme Alanları

Öğretmenlere derslerinde en çok hangi konu ve öğrenme alanlarında materyal kullanmayı tercih ettikleri sorulduğunda, öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda görüşlerini *somut, soyut ve her türlü konuda kullananlar* olarak üç kategori altında incelemek mümkündür. Öğretmenlerin cevapları incelendiğinde öğretmenlerin genellikle materyalleri somut konularda kullandıkları, ardından her konuda kullanmaya çalıştıkları ve en son olarak da soyut konularda kullandıkları görülmektedir.

Somut konularda materyal kullanımını daha çok tercih ettiklerini söyleyen öğretmenlerden K6, K10 ve K13 somut konular arasında da ibadetle ilgili konularda daha sık başvurduklarını ifade etmektedir. K10 bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır: “İbadetler konusunu daha bir somutlaştırabiliyoruz. Hac konusunda mesela Kâbe maketi yapabiliyoruz, şeytan taşıyabiliyoruz, ihram getirip giydirebiliyoruz... Onun dışında soyut konuları somutlaştırmak çok zor. Mesela 7.sınıflarda ahirete iman konusunu işliyoruz bunu nasıl işleyelim diye düşünüyorum daha çok videolar vesaire getirmeye çalışıyorum. Onun dışında dediğim gibi daha çok ibadetler konusunda güzel somutlaştırılmış şeyler var.” K9 ve K12 ise somut konulardan daha çok tarihi konularda kullanmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Somut konularda materyal kullandığını söyleyen öğretmenlerin çoğunluğu soyut konularda materyal kullanımının zor ve sıkıntılı olduğunu düşünmekte, soyut konularda daha çok resim, video ve filmlerden yararlandıklarını söylemektedirler. Bu öğretmenlerden K15 ayrıca ders işlerken diğer branşlarla ilgili konuların olduğunu ve buna dikkat ettiğini bazen farklı branşlardaki materyallerden de yararlanarak dersler arasındaki etkileşimi artırdığını belirtmektedir.

Materyal kullanımında herhangi bir konu ayrımı yapmadığını, her konuda kullanmaya çalıştığını söyleyen öğretmenler de (K2, K5, K7, K13, K15, K25, K26, K27, K32) ünitenin, konunun, öğrencinin ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit etmeye ve ona göre gerekli gördükleri konularda materyal kullanmaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

Görüşler incelendiğinde öğretmenlerin en çok somut konularda olmak üzere her konuda materyal kullandıkları ortaya çıkmıştır. Somut konularda materyal kullandığı belirten katılımcıların soyut konularda video, film kullandıklarını ifade etmeleri aslında onların soyut konularda da materyal kullandıklarını göstermektedir. Bu durumu öğretmenlerin materyal dendiğinde zihinlerine (görsel, işitsel veya dijital türler şeklinde değil de) yalnızca somut türde olanların geldiği şeklinde anlamak mümkündür.

5.2.3. Ders Kitaplarına Bakış

Öğretmenlerin ders kitaplarına bakışları iki farklı açıdan ele alınmıştır. Bu amaçla ilk olarak öğretmenlerden bir öğretim materyali olarak ders kitaplarını değerlendirmeleri ardından da ders kitaplarının içerisindeki etkinlikler (ünite sonu değerlendirme, tartışım bölümleri, bulmacalar vs.) hakkındaki düşüncelerini paylaşımları istenmiştir.

Öğretmenlerin bir öğretim materyali olarak ders kitapları hakkındaki görüşlerini *yetersiz bulma, beğenme* ve *duruma göre yetersiz bulma/beğenme* şeklinde üç kategoride incelemek mümkündür. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu ders kitaplarını yetersiz bulmakta ve birçok farklı açıdan eleştirmektedirler. Bazıları ders kitaplarının sıkıcı olduğunu, öğrenciye cazip gelmediğini ve yardımcı kaynaklar kullanmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Arapça derslerine giren K29 ve K26 bu konuda özellikle 11 ve 12. sınıflarda öğrencilerin Arapça yazılı bir şey gördüklerinde uzaklaştıklarını hatta kitaplardan nefret ettiklerini söylemektedirler. Ayrıca lise öğretmenleri ders kitaplarını yüzeysel olarak değerlendirirken, imam hatip öğretmenleri ise bazı alan derslerinin (Hadis, Tefsir, Kelam gibi) fazla ayrıntılı olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda lisede görev yapan öğretmenlerden K17 ve K19, ders sayısının artırıldığı ancak ünite sayısının azaltıldığını, bazen bir konuyu üç ay gibi uzun bir sürede işlemeleri gerektiği söyleyerek eleştirilerde bulunmaktadır.

Öğretmenlerden K27 ve K29, ders kitaplarının hazırlanmasında profesyonel bir yaklaşımın olmadığını düşünmektedirler. K29 bu anlamda yeterli saha çalışmalarının yapılmadığını ve uzmanların görüşlerinin yeterince ciddiye alınmadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde K27 de Arapça kitabından örnek vererek süreçte ders saatlerinin azaltıldığını fakat içeriğin buna göre değiştirilmediğini şu cümlelerle ifade etmektedir: “Ben 2014’te öğretmenliğe başladığımda 11-12. sınıf Arapça dersine giriyordum. Arapça 12. sınıflarda 5 dersti, sonra 4 derse düştü, sonra 3 derse düştü ama biz bu süreçte hep aynı kitabı kullandık. Bu noktada mesela kitaptaki bölümleri eleme inisiyatifi bana kaldı. Ben bunu biraz dert etmiş bir öğretmen olarak belki daha kaliteli bir eleme yapmış olabilirim ama mesela tamamen öğrencisinin üniversiteye odaklandığı Arapça dersiyse hiç alakasız olduğu bir öğretmen ne yaptı, mesela onu hiç bilmiyorum.” Öğretmenlerden bazıları ise (K11, K20, K23, K24, K25, K29, K31) tam tersi olarak ders kitaplarını beğendiklerini, ders kitaplarının öğrenci merkezli olarak hazırlandığını ve öğretmenlerin kazanımları gerçekleştirmesine yönelik olduğu ifade etmektedirler.

Kitap hakkındaki görüşlerinin kitabın yayınevine, yazarlarına, dersine, sınıf düzeyine göre değiştiğini belirten öğretmenler de bulunmaktadır. Ortaokulda görev yapan K1, K2 ve K4 de bu noktada MEB’in yayınlarını beğendiklerini ancak özel yayınları beğenmediklerini ve özel yayınların ders kitaplarının karışık

olduğunu ifade etmektedirler. Kitapların yazarlarına göre değiştiğini düşünen ve Siyer derslerine giren K9 ise şunları söylemektedir: *“Bir yazar dünya görüşü neyse Hz. Peygamber’in hayatını, çocukluğunu anlatırken o şekilde anlatıyor. Din anlayışı derken şunu kastediyorum yani hangi pencereden bakıyorsa daha modern, daha tarihsel, daha evrensel bu kalıpların içerisine girmişse onun bakış açısıyla yazdığı kitap daha farklı oluyor. Diğeri hikâyeci oluyor, daha kıssacı oluyor, daha mistik oluyor. Bu tamamen kitaplara yansıyor.”*

Öğretmenlerin ders kitaplarındaki etkinlikler hakkındaki görüşleri incelendiğinde yarısının etkinlikleri beğenirken diğeri yarısının bunları yetersiz bulduğu görülmektedir. Bununla beraber etkinlikleri beğendiğini ifade eden öğretmenlerin de etkinliklerle ilgili eleştirilerde buldukları görülmektedir. Bazı öğretmenler materyal anlamında sadece kitaplardan yararlanmadıklarını kendilerinin de materyal hazırladığını bu sebeple kitaptaki etkinliklerin yeterli ve ufuk açıcı olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerden K21 ise tam tersi olarak kitaptaki etkinliklerin uygulanabilirliğinin mümkün olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: *“Yani burada bir gerçeklik payı yok. Hani yapılandırmacı eğitimdi, çoklu çoğulcu bilmem ne o yaklaşıma binaen oralara koydular ama uygulama noktasında bunun uygulanabileceğini düşünmüyorum. Kitap bilgi içeriğini çok yoğun vermiş orada da güncel tartışma yaptırmaya çalışıyor gibi. Ben bazen şöyle yapıyorum. Oradaki o bilgilerin kıymetini bildiğim için bunu bazen güdüleme de bazen konuyu açma da beyin fırtınası yaptırmada kullanarak bir şekilde dersin içerisine yedirmeye çalışıyorum ama dediğim gibi bu mümkün değil.”*

Öğretmenlerin ders kitaplarındaki etkinlikler içerisinde özellikle ünite sonu ve tartışılmalı bölümleri ile ilgili fikir beyan ettikleri görülmektedir. Ünite sonu çalışmalarını beğendiğini ve mutlaka yaptırdığını söyleyen öğretmenler olduğu gibi ünite sonu çalışmalarının çok basit olduğunu, soruların kalitesiz olduğunu ve konuyu bilmeyen öğrencilerin bile şıklardan yola çıkarak yapabileceğini düşünenler de bulunmaktadır.

Öğretmenlerden K25 ise konuya daha farklı bir açıdan yaklaşmakta ve ders kitaplarındaki etkinliklerin her şehre uygun olamayabileceğine dikkat çekmektedir: *“Dinler Tarihinde Firavunun taraftarlarına gelen belalar Tevrat’ta onlarla alakalı bilgi vermemiş mesela kitap, öğrenciye araştırma ödevi vermiş. Kur’an’ı Kerim ve Tevrat’tan araştırın. Güzel, faydalı fakat biz veliler açısından bunun negatif dönütünü alacağımız için ben derste kendim veriyorum onları. Çünkü veli hiçbir şekilde Tevrat okumasını istemez. Biraz daha metropolde yaşayan öğrencilere hitap ediyor, kırsal kesim Rize için Tevrat’tan ödev vermek fazla.”*

Ders kitapları katılımcıların da ifade ettiği gibi birçok açıdan ele alınması ve incelenmesi gereken önemli ders materyalleridir. Araştırmaya katılan birçok farklı okul türünde görev yapan öğretmenlerin büyük çoğunluğu ders kitaplarını içerik olarak yetersiz bulmuşlardır. Başka araştırmalarda da öğretmenler ders kitaplarını yetersiz bulduklarını ifade ederek benzer yaklaşımı sergilemişlerdir (Asri, 2018, s. 9; Aşlamacı, 2017, ss. 187-188).

Öğretmenlerin ders kitaplarındaki etkinlikleri değerlendirmeleri istendiğinde ise yarıdan fazlasının etkinlikleri beğendiği bir kısmının ise yetersiz bulduğu ortaya çıkmıştır. Etkinlikleri beğendiğini ifade eden öğretmenlerin de bu konuda eleştiri sunmaları, etkinlikleri kitapların muhtevassından daha çok beğenmelerine rağmen genel olarak kitapları istenen düzeyde başarılı bulmadıklarını ortaya koymaktadır.

5.3. Din Öğretiminde Öğretim Teknolojisi ve Materyal Kullanımının Etkileri

5.3.1. Kazanımlara Ulaşmadaki Etkileri

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının kazanımlar üzerindeki etkisi sorulduğunda, öğretmenlerin tamamının öğretim sürecine olumlu etki yaptığını düşündükleri görülmektedir. Kazanımların gerçekleşmesindeki etkisinin çok büyük olduğunu düşünen proje İHL’de görev yapan K29 bu konuda şunları söylemektedir: *“Çok iyi değerlendiriyorum. Bu okul diğeri okullarla kıyaslanamaz ama ders esnasında çocuklar eğlenerek dersi işlediler. Böyle biraz şey gibi geldi onlara sadece resim çiziyoruz, oyun oynuyoruz falan gibisinden ama sınav kâğıtları öyle değildi. Diğeri okullara hazırladığım sınavlardan daha ağır bir sınavdı ama onlara çok basit geldi. Çünkü oynayarak biraz eğlenceli vesaire orada bunu yapmıştık, şunu yapmıştık, şunu çizmiştim falan diye hatırladıkları için benim kazanımlarla eşdeğer hazırladığım sınav kâğıdında 80 öğrencide 70’in altında not yoktu diye hatırlıyorum.”* K5 de benzer şekilde ders anlatırken akıllı tahtada görseller kullandığında, pano çalışmaları yaptığında öğrencinin bizzat sürece katıldığını ve bu durumun kazanımların gerçekleşmesi üzerinde çok yararı olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerden K11 ise özellikle öğrencilerin ilgisini çekme noktasında olumlu katkılarının olduğunu fakat çok büyük bir etkisinin olmadığını düşünmektedir.

Teknoloji ve materyal kullanımının ünite kazanımları üzerindeki olumlu etkisini vurgulayan öğretmenlerden bazıları bu etkinin gerçekleşmesinde öğretmenin rolüne vurgu yapmaktadır. Kazanımların gerçekleşebilmesi için öğretmenin öğrenciye ve derse uygun materyal seçip uygulaması gerektiğini belirtmektedirler. Böyle düşünen öğretmenlerden K28, sürekli aynı materyallerin kullanılması veya sürekli materyal kullanma ihtiyacıyla her materyalin kullanılmaya çalışılmasının da olumsuz etki yaratacağını belirtmektedir. Benzer şekilde K1 ve K25 de materyal seçerken “bu materyal kazanımı öğrenciye verecek mi?” sorusunun önemine değinirken K4 de yeni kullanılacak materyallerin önceden denenmesi gerektiğini, önceden kullanılan olumsuz etki alan materyallerin ise değiştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Materyal kullanımının temel amaçlarından biri de konunun kazanımlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır. Bu anlamda öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde bu farkındalığa sahip oldukları ve tamamının materyal kullanımının ünite kazanımlarının gerçekleşmesi üzerindeki etkisini olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Ayrıca bazı öğretmenler materyallerin öğretim için birer araç olduklarına ve onları seçme ve uygulama aşamasında iyi bir planlamanın olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

5.3.2. Öğrenci Üzerindeki Genel Etkileri/Sosyal İlişkileri Açısından Etkileri

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının öğrenci üzerindeki etkileri sorulduğunda öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda görüşlerini *olumlu etkileri var ve hem olumlu hem olumsuz etkisi var* şeklinde iki kategoride incelemek mümkündür.

Öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımlarında öğrencilerinde gözledikleri en önemli katkının kalıcı öğrenmeler noktasında olduğu görülmektedir. K8 kendi öğretmenlik sürecinden örnek vererek mesleğe ilk başladığında hem tecrübesizlik hem de bilgi eksikliği nedeniyle materyal kullanmadığını, dersleri anlatım yoluyla işlediğini ve öğrencilerin konuları kısa sürede unuttuklarını söylemektedir. Yıllar içinde kendini geliştirdiğini ifade eden K8 derste doğru materyal kullandığında (bu durumun materyalin türüne göre değiştiğini vurgulamaktadır) öğrencilerin konuları unutmadığına şahit olduğunu belirtmektedir. Yine benzer düşünce içinde olan öğretmenlerden K25 aynı konuyu işlediği iki şubeden birinde video izletirken diğerinde elektrik kesintisinden kaynaklı olarak video izletemediğini, izletemediği sınıfta öğrencilerin konuyu tam olarak hatırlamadıklarını söylemektedir.

Öğretmenlerin birçoğunun üzerinde durduğu diğer önemli katkılar; öğrencilerin daha hevesli, istekli ve mutlu olmaları, derse olan ilgilerinin artması ve sıkılmamaları, derse daha aktif katılmaları ve konuyu öğrenmeleridir. Böyle düşünen öğretmenlerden K16 ve K22 sunuş yoluyla ders işlendiğinde öğrencilerin dersten koptuğunu ve uykularının geldiğine söylemektedirler. K16 bu konuda düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır: “*Öğrencinin konuyu daha iyi anladığına inanıyorum, sorduğun zaman size daha güzel cevaplar veriyor ve zaten mutlu olduğu zaman sınıfta sorun çıkartmıyor. Siz dersi iyi anlatamadığınız zaman ve sınıfı kendinize bağlayamadığınız zaman zaten sınıfta sesler gürültüler oluşmaya başlıyor, çocuk sıkılmaya başlıyor, sıkıldığı zaman da uyuyor.*” Derste materyal kullanımının hem derse ilgiyi hem de eleştiri kabiliyetini artırdığı düşünen K28, derse görsel getirse bile bununla öğrenciye beyin fırtınası yaptırmaya çalıştığını sorular sorduğunu ve güzel dönüşler alarak öğrencilerin derse katılmak istediklerini gözlemlendiğini söylemektedir.

Öğretmenlerden K10, artık öğrencilerin teknoloji ve materyalle konu dinlemeye alıştıkları için sadece anlatım yoluyla ders işlendiğinde anlamadıklarını ve dersten koptuklarını belirtmektedir. Derslerine gelen stajyerlerden sadece düz anlatım yoluyla anlatan varsa öğrencilerinin anlamadığını ve dersten sonra yanına gelip “*Hocam bir daha siz anlatacak mısınız?*” dediklerini belirtmektedir. Öğretmenlerden K15 ise bu durumu olumsuz olarak değerlendirmekte ve öğrencilerin öğretmen ders anlatmasını, sürekli etkinlik yapalım ve materyal kullanalım moduna geçebildiklerini ifade etmektedir. K14 de benzer şekilde düşünmekte ve düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir: “*Z kuşağındaki çocuklarla materyallerin daha fazla görsellerle uygulanması gerektiğini bize gösteriyor. Tabii bunun avantajları ve dezavantajları var. Sürekli oyun ve eğlence isteyen bir öğrencinin de olması tabii. Bu durum dini derslerde işimizi biraz zorlaştırmakta, her şeyi de böyle gülerek, oynayarak veya bir oyunla anlatamayabiliyoruz.*”

Katılımcılardan bazıları da olumsuz etkilerinden bahsederek materyalin iyi uyarlanamaması durumunda öğrencilerin dersten zevk almadıklarını, sıkıldıklarını veya materyal kullanımının öğrenme açısından bir katkısının olmadığını düşünmektedirler. Böyle düşünen öğretmenlerden K3 şunları söylemektedir: “*Çocuklar eğer çok illa bir materyal koyalım diye etkinlik koyduğunda bundan bir zevk almıyor, aşırı bir etkisi olmuyor. Ama kendi daha canlı bir şekilde süreçte yer aldı mı daha etkili oluyor ve daha güzel hatırlıyor. Canlı canlı hatırlıyor. Seni unutup onu hatırlıyor yani. Birçok etken var onu belirlerken onlara*

dikkat etmek lazım ki faydalı olsun.” K7 ise materyal kullanımının öğrenciye göre değiştiğini ve bazı öğrenciler üzerinde olumsuz etki oluşturarak onları tembelleştirebildiğini belirtmektedir: “Çocuktan çocuğa değişir bu artısı-eksisi var. Mutlaka katkısı var ama tabii ki görsel daha çok çocukların zekasına hitap ediyor daha çok kalıcı oluyor. Geçen bir sene fark ettim ki görsel yoğunluklu dersler çocukları tembelleğe alıştıyor. Çünkü bir şey almak için ideale gelmiyor ki sen zorla bir şey empoze etmeye çalışıyorsun, öğretmeye çalışıyorsun o nedenle.”

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının öğrencinin sosyal ilişkileri üzerindeki etkisi sorulduğunda ise öğretmenlerin büyük çoğunluğu *olumlu etkisi* olduğunu, bazıları *herhangi bir etkisinin olmadığını* ve bazıları da *duruma göre hem olumlu etkisinin hem de olumsuz etkisinin olabileceğini* belirtmektedir. Öğretmenler, materyal kullanımı durumunda öğrencilerin özellikle yardımlaşma, iş birliği içinde çalışma, kaynaşma, birbirlerine karşı ön yargılarının kırılması, rekabet ve yarış içinde olma gibi konularda sosyal ilişkilerini olumlu etkilediklerini düşünmektedirler. K21 bu anlamda materyal seçerken özellikle sosyal becerilerini geliştirecek materyaller, etkinlik ve oyunlar seçtiğini ve bu durumun olumlu etkisini gördüğünü anlatmaktadır. Özellikle birbirlerine karşı ön yargılı olan kişilerin aynı grupta çalıştıklarında birbirlerini yakından tanıma fırsatı bularak yakınlaştıklarını gözlemlediğini söylemektedir. Benzer şekilde K17 de grup çalışmalarında özellikle grupları heterojen olarak ayırmaya, birbirine zıt öğrencileri aynı gruba koymaya çalıştığını ifade etmektedir. Öğretmenlerden K5 ise olumlu etkisinin olduğunu fakat burada öğretmenin kontrolü sağlamanın çok önemli olduğuna değinmektedir: *“Yani faydası oluyor bazen, ama tabii ki bizim yönetimimiz önemli. Çünkü bazen grup çalışmasının içerisinde olayı yapamayan kişiler olduğunda bazen o kişiye karşı olumsuz tepkiler olabiliyor.”* K10 ve K14 de benzer şeyler düşünmekte ve bazen rekabetin dozu ayarlanamazsa öğrenciler arasında dışlamaların, tartışmaların ve kıskançlıkların yaşanabildiğini söylemektedirler.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde öğretim sürecinde öğretim teknolojileri ve materyal kullanımının öğrenciler üzerindeki en büyük etkisinin öğrenmelerini kolaylaştırması ve öğrenmede kalıcılığı sağlaması noktasında olduğu görülmüştür. Yorulmaz (Yorulmaz, 2005, ss. 111-112) çalışmasında da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca materyal kullanımıyla öğrencilerin derse karşı ilgisinin arttığını, daha hevesli, istekli ve mutlu olmalarını sağladığını, dikkatlerini çektiğini ve düz anlatımla öğrenciyi derste tutmanın zor olduğunu vurgulamışlardır. Bazı öğretmenler ise materyal kullanımının öğrenciyi tembelleştirdiğini veya materyallerden sıkılabildiklerini söylemişlerdir. Demir ve Cesur’un (2019) araştırmasında da öğretmenler benzer şekilde bu tarz endişeleri ve olumsuz düşünceleri dile getirmişlerdir.

5.3.3. Öğretmene Etki ve Katkıları

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının kendileri üzerindeki etkilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda öğretmenler *olumlu etkisinin olduğunu düşünenler hem olumlu hem olumsuz etkilerinin olduğunu düşünenler, olumsuz etkileri olduğunu düşünenler* olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Verdikleri cevaplar doğrultusunda öğretmenlerin çoğunluğunun süreci kendileri açısından olumlu olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının üzerinde olumlu etkileri olduğunu ifade eden öğretmenlerden birçoğu kendilerini mutlu hissettiklerini, motivasyonlarının arttığını ve işlerini severek yaptıklarını söylemektedirler. Böyle düşünen öğretmenlerden K5 şunları ifade etmektedir: *“Çocuklar mutlu olunca ben de oluyorum. Hani hiçbir öğretmen karşısında sıkılmış bir profil görmek istemez. Onlar çok eğlenceli bir şekilde dersten ayrılıp teneffüste öğretmenim bu hafta da oyun oynayacak mıyız? Bu hafta da bir şey yaptınız mı? Napıcaz bu hafta diye heyecanlı bir şekilde yanımıza geldiğinde tabii ki de biz de çok mutlu oluyoruz.”* Benzer düşüncelere sahip olan K21 de yapı gereği enerjik olduğunu, tiyatral olarak dersi anlatmayı sevdiğini ve materyal kullanımının da buna katkı sağladığını, dersin daha eğlenceli hale geldiğini hem kendisinin hem de öğrencileri eğlendiğini ve bu durumun onu mutlu ettiğini anlatmaktadır. Öğretmenlerden K15 de öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının kendisini yenilemesine ve güncellemesine katkı sağladığını söylemektedir.

Öğretmenlerin çoğunun üzerinde durduğu bir diğer önemli katkı da işlerini kolaylaştırması olduğunu belirtmeleridir. Böyle düşünen öğretmenlerden K11 ve K13, derslerinde materyal kullandıklarında anlatmalarının zor ve uzun süreceği konuları bile kısa sürede ve daha akılda kalıcı şekilde anlatabildiklerini ifade etmektedirler.

Öğretmenlerden K18 ise tam tersi olarak materyal kullanımının hem öğrencinin hem de kendisinin yeteneklerini azalttığını düşünmektedir: *“Bir kere şeyi çok azaltıyor mesela bir kitap okuduğumda zihnim*

onun haritasını, resmini, şeklini çok daha iyi çiziyordu. Bu kadar görselliğe maruz kalmadan önce. Etkisinin sanıldığı kadar da olumlu olmadığını düşünüyorum. İnsan zihninin birçok alanda yeteneklerini azalttığını düşünüyorum.”

Öğretmenlerin olumsuz etki olarak en çok değindikleri nokta ise materyal hazırlamanın zor, ciddi bir emek ve zaman isteyen süreç olmasıdır. Bazı öğretmenler bu durumun öğrenci üzerinde etkisine göre değiştiğini, karşılığını görünce mutlu ve motive olduklarını, verdikleri emeğe değdiğini düşündüklerini ama göremediklerinde ise demoralize olduklarını ifade etmektedirler. Öğretmenlerden K6 ve K12 ise materyal hazırlamanın veya hazır materyal bulmanın zorluğunu dile getirirken K14 ve K25 bireysel hayattaki sorumluluklarından ötürü derslerinde çok fazla materyal kullanmadıklarını belirtmektedir. Öğretmenlerden K16, K24 ve K27 bu noktada yeterli bilgilerinin olmadığını ve materyal hazırlarken zorlandıklarını söylemektedirler. Bu görüşlerle birlikte bunu yapılması gereken bir fedakârlık olarak değerlendirip bu yorgunluğa değdiğini söyleyen öğretmenler de (K2, K17, K22, K29, K30) bulunmaktadır.

Öğretmenlerin öğretim sürecinde öğretim teknolojisi ve materyal kullanımlarının etkilerini kendileri açısından olumlu değerlendikleri görülmektedir. Öğretmenlerin çoğu bu anlamda severek yaptıklarını materyal kullanımının motivasyonlarını artırdığını ve kendilerini mutlu hissetmelerini sağladığını söylemişlerdir. Öğretmenlerin kendilerinde olumlu etki olarak değindikleri bir diğer konunun da işlerini kolaylaştırması olduğu görülmüştür. Ekici'nin yapmış olduğu araştırmada da benzer şekilde öğretmenlerin materyal kullanımının iş yükünü hafiflettiğini ve kolaylaştırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Ekici, 2007, s. 87).

5.4. Din Öğretiminde Öğretim Teknolojisi ve Materyal Kullanımını Etkileyen Faktörler

5.4.1. Öğretim Teknolojisi ve Materyal Kullanımına Engel Faktörler

Öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımında karşılaştıkları engellerin neler olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplar zamandan, öğrenciden, derslerden, bulunulan şehirden kaynaklı engeller ve bireysel engeller olmak üzere sıralanabilir. Bunlar dışında teknoloji ve materyal kullanımıyla ilgili sorun yaşamadıklarını belirtenler de mevcuttur.

Öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımında en çok karşılaştıkları problemlerin zamandan kaynaklı problemler olduğu görülmektedir. Soruna materyal hazırlamanın veya alana uygun materyal bulmanın zorluğu ve zaman alması noktasından yaklaşmaktadırlar. Böyle düşünen öğretmenlerden K14 bireysel durumundan dolayı bazen materyal hazırlayamadığını, hazır materyal bulmaya çalıştığında ise bu konuda yeterli havuzun oluşmadığını bu nedenle konuya uygun bir materyal bulmanın saatler alabildiğini ifade etmektedir. K14 ise materyal buldukları sitelerin bundan ücret talep ettiğini belirtmektedir. Öğretmenlerden K11, K17 ve K25 yoğunluklarından ve sorumluluklarından dolayı materyal hazırlama ve bulmaya zaman ayıramadıklarını; K2, K12 ve K23 de ders sayısının fazla olması ya da birden fazla şubeye girmelerinden dolayı sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Farklı derslere/şubelere giren öğretmenler, materyal hazırlama/bulmanın büyük bir emek istemesinin yanı sıra her sınıfta farklı öğrenci profillerine, öğrenme düzeylerine sahip olması sebebiyle zorlandıklarını ve ciddi bir mesai ayırmaları gerektiğini söylemektedirler. K12 ve K30 ise proje okulunda görev yapmakta olmaları sebebiyle birçok ekstra sorumluluklarının olduğunu bu nedenle materyal hazırlamak için yeterli zaman bulamadıklarını ifade etmektedirler. Öğretmenlerden K5, K8 ve K28 ise konuya müfredat açısından yaklaşmakta ve ders süresinin materyal uygulamak için yeterli olmadığını, müfredat yetiştirme kaygısının materyal kullanımına engel olabildiğini belirtmektedirler.

Öğretmenlerin karşılaştıkları bir diğer önemli engelin de fiziksel ve teknik engeller olduğu görülmektedir. Bu anlamda bazı okullarda internet bağlantısının olmaması, akıllı tahtaların bulunmaması ve akıllı tahtalara virüs bulaşması gibi durumlar en sık rastlanan sorunlardır. K27 okulunda internetin olmamasından dolayı sorun yaşadığını şöyle dile getirmektedir: “Bizim en çok sıkıntı çektiğimiz şey Din Öğretiminde (EBA) benim girdiğim derslerde özellikle materyal var ben onu oradan indiremiyorum. Direk internetten bağlanması gerekiyor, okulun internet ağı yok sınıflarda. Ben bunu akıllı tahta yokken kendi bilgisayarım üzerinden yapıyordum interaktif bir sürü şey yarışmalar yapıyordum, çok hoşlarına gidiyordu. Geliyorlardı bilgisayarın başına işaretleyip geçiyorlardı, tahta olmak zorunda değil. Normalde internet olması yetiyor. Burada yok, burada sağlayamadık böyle olunca flaşa alabileceğim indirebileceğim şeyleri ancak kullanabiliyorum. Oradan indirebileceğimiz hale getirmeleri lazım.”

Öğrenci açısından sorun yaşadığını belirten öğretmenlerin; öğrencilerin isteksizliği, gürültü yapmaları, sürekli materyal kullanılmasını istemeleri ve yeni materyallere alışmada problem yaşamaları gibi hususlara değindikleri görülmektedir. K2 bu konuda düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır: “Bazen bazı sınıflarda

onları susturmak için belirli bir zaman gidiyor o da o materyallerin hepsini kullanmaya izin vermiyor.” Öğrenci açısından bu tarz problem yaşadığını belirten öğretmenlerin sayısı azınlığı temsil etmektedir. Genellikle öğretmenler öğrencilerden kaynaklı problem yaşamadıklarını belirtmektedirler. Öğretmenlerin öğrenci açısından üzerinde durdukları bir diğer konular ise öğrencinin psikolojisi, seviyesi, isteklerinin iyi bilinmesi gerektiği gibi hususlardır. Böyle düşünen öğretmenlerden K21 öğrencilerin travmatik bir olay yaşadıklarında ve sınav haftalarında, K24 ise özellikle son sınıf öğrencilerinde sınav kaygısından dolayı yeterli verimi alamadıklarını belirtmektedir. K24 ayrıca yaşadığı yerin dini algılama durumundan dolayı da zaman zaman sorun yaşadığını şöyle anlatmaktadır: “Bir Dinler Tarihi sergisi açalım dedim, Hani dedim ki, ‘Her biriniz bir dinin sembolü gibi giyinin evdeki çarşafarla makyajla falan yapın, önünüze de o dinin kutsal eşyalarını koyun, bir sergi olsun mesela.’ Başta öğretmen arkadaşlarımdan tepki geldi. İşte, ‘Özendirilmiş olmaz mısınız?’ dediler. ‘Doğru bir şey olmayabilir bizim çocuklarımız için,’ dediler. Bazı arkadaşlarım destek verdiler, felsefeciler özellikle farklı kültürleri, medeniyetleri görmeleri öğrenciler açısından önemli, internette öğreneceğine sizin gibi bir bilen öğretmenden öğrenmesi önemlidir. Bu biraz işte yaşadığın yerin dinsel algısıyla da biraz beni durduruyor... Ama mesela Tefsirde bu materyali yaptım hayalimdi... Dedim ki, ‘Benim bir hayalim var, bunu yapmak istiyorum yapalım mı?’, ‘yapalım’ çok güzel oldu. Mesela bu takdir topladı, alkış topladı ama aynı şey Dinler Tarihi’nde yapmak istediğimde eleştiri alıyorum, daha yapmadan eleştiri alıyorum. Bu da beni biraz geriye atıyor.”

Öğretmenlerden bazıları konuya kendi pasiflikleri açısından bazıları da öğretim teknolojisi ve materyal hazırlama/kullanma gibi noktalarda yeterli bilgi ve yeterliliklerinin olmaması açısından yaklaşmakta ve süreci kişisel olarak değerlendirmektedirler. Böyle düşünen tecrübeli öğretmenlerden K19 hem kendini hem de MEB’i eleştirerek şunları söylemektedir: “Yani bu teknoloji güzel kullandığınız sürece din konusunda da her türlü konuda fayda sağlayacaktır. Ama bunu kullanabilen insan yetiştireceksiniz önce, yani ben çocuğa demeyeceğim, şu tahtayı bir açiver, kur da ben çalıştım. Dediğim zaman çocuk zaten bana 1-0 üstünlük kurmuş oluyor. Bu sefer otorite sorunu çıkıyor. Bir de aradığınız şeyi bazen bulamıyorsunuz. Tabii ki bizde de eksiklik bu konuda oldukça fazla mesela ben 26 yıldır bu işi yapıyorum. Ben kendimi şu konuda yetiştirip teknolojik olarak ne yapabilirim gibi bir derdim olmadı, teknolojiyi dert edinmedim. Sadece bana lazım olduğu kadarını kullanmaya çalıştım, bu benim eksikliğim ama bize bu şeyi getiren insanların da nasıl yapmamız gerektiğini bize göstermeleri gerekir.”

Öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında birçok farklı problemle karşılaştıkları görülmektedir. Kişisel yoğunlukları, girdikleri ders sayısının fazla olması, ders sürelerinin az olması, derse/konuya uygun materyal bulamamaları, materyal hazırlamanın vakit alması, teknik eksiklikler, öğrenciden kaynaklı problemler en sık rastladıkları sorunlardır. Sarımanoğlu (Sarımanoğlu, 2018) tarafından Türkiye genelinde büyük bir örnekleme yapılan araştırmada da öğretmenlerin e-içerikleri yetersiz buldukları, yoğun müfredat, zaman yetersizliği ve teknik aksaklıklardan dolayı teknolojiyi daha az kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Alandaki araştırmalara bakıldığında, Özdemir (Özdemir, 2010, ss. 142-145) ve Korkmaz (G. Korkmaz, 2012, s. 88) araştırmalarında da öğretmenlerin derslerine uygun materyaller bulmakta zorlandıkları belirtilmiştir.

5.4.2. Okul İdaresinin Tutumu

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında idarenin tutumunu nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, öğretmenlerin tamamına yakınının idarenin tutumunu destekleyici ve olumlu olarak değerlendirdikleri görülmektedir. İdare konusunda sadece K24 ne olumlu ne de olumsuz bir etkisinin olmadığını, K16 ise okul idarecilerinin yaşlı olduğunu ve bu tarz yeniliklere karşı biraz kapalı olduklarını belirtmektedir.

Öğretmenlerden K1 idaresinin olumlu tutumunu şu sözlerle açıklamaktadır: “Ne teklifle gidiyorsak kendilerine bizim kapılarımızı açıyorlar, sağ olsunlar. Herhangi bir sorun yaşamadık zaten idaremiz yeni. Önceki yıllardaki idare değil. Bu anlamda aktivasyonu sağlıyorlar. Bizleri destekliyorlar. Bu noktada bir sıkıntı yaşamadık. Önceki tecrübelimle söylüyorum. Anlayışsız olabiliyor. Sizi motivasyonunuzu düşürebiliyor. Bir projeye gidiyorsunuz ama kapı-duvar, sizi hiçbir şekilde desteklemiyor. Diretiyorsunuz. Farklı projeye çeviriyorsunuz, daha uyumlu olsun diye. Yani o şekilde de olabiliyor.”

Özellikle proje okullarında görev yapan öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında idarelerinin kendilerini çok teşvik edici olduklarını, aynı zamanda idarelerinin hem anlayışlı olduğunu hem de kendilerinin bu noktada beklentilerinin olduğunu ifade etmektedirler. K32 idarenin olumlu tutumuna teknik açıdan da yaklaşmakta ve ne zaman teknik bir sorun olsa hemen ilgilendiklerini ve düzelttiklerini söylemektedir. Proje okulu öğretmeni K12 ise idarenin çok desteklediğini söylemekte fakat yaptıkları

çalışmaları sürekli yayınlamalarını istedikleri için bazen zorlandığını ifade etmektedir: *“Destekliyorlar bol bol, çünkü bizim okul proje okulu malum. Onların özellikle bu etkinliklerle ders anlatımı çok önemli sürekli denetim halindeyiz zaten. Sürekli pano hazırlamamız lazım, sürekli yaptığımız etkinlikleri RİSTA ‘da yayınlamamız lazım o yüzden biraz zorlanıyoruz o konuda, bol bol yapmak zorundayız diyebilirim. Bunları yayınlamamız gerektiği için biraz zor oluyor.”*

Öğretmenlerin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında okul idaresinin tutumunu destekleyici/teşvik edici buldukları anlaşılmaktadır. Literatüre bakıldığında, Korkmaz’ın (M. Korkmaz, 2018, s. 195) imam hatip meslek dersleri öğretmenleriyle yaptığı araştırmasında öğretmenlerin çoğunluğu idarenin bu konularda bir engel oluşturmadığını hatta desteklediğini ortaya koymaktadır. Tezel (Tezel, 2020, s. 118) tarafından araştırmada da öğretmenlerin, okul idarecilerinin “teknoloji liderliğini” büyük oranda yeterli buldukları görülmektedir.

5.4.3. MEB ve DÖGM’den Beklentiler

Öğretmenlere öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı noktasında MEB ve DÖGM’den beklentilerinin neler olduğu sorulduğunda başlıca taleplerinin, EBA ve DÖGM’deki materyallerin artırılması ve içeriklerindeki kalitenin artırılması olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden K11 bu noktada görüşlerini şu sözlerle açıklamaktadır: *“Eğer sitelerinde bize yol gösterici veya hazır materyal bulundurlarsa bizler de yoğunluğumuz arasında sıkıntı yaşamayız. Hazır uygularız. O bizim işimizi daha da kolaylaştırır, daha da sık kullanmamıza sebep olur diye düşünüyorum”* Öğretmenlerden K4, K6 ve K12 bu konuda MEB’in portal kullanımı konusunda kendilerine sürekli bilgilendirme yazısı gönderdiğini ancak özellikle EBA’da alanlarıyla ilgili materyal bulamadıklarını, eğer böyle bir talepte bulunuluyorsa sitenin de buna göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Öğretmenlerden K15, K18, K28 ve K30 ise din öğretiminde özellikle DÖGM’nin öncülük yapmasını istediklerini buna göre portalın geliştirilmesi, daha düzenli, sistemli olmasını ve materyal çeşitlerinin artırılmasını beklediklerini ifade etmektedirler. Bu noktadaki beklentilerini K28 şu sözlerle açıklamaktadır: *“Beklentimiz daha çeşitlendirmeleri ve öncülük yapmalarıdır. Mesela örnek veriyim soru hazırlama komisyonları var biz soru yazıyoruz gönderiyoruz. Bunun gibi şeyler yapılabilir. Öğretim materyali geliştirmek için her alanda uzman kişiler tarafından üretilecek şeyler fayda sağlar. Böyle destek verebilirler. Din Öğretimine göre daha derli toplu daha güzel olmasından dolayı başka öğretmenlerin sitelerinden de faydalanıyoruz. Çeşitlilik neden olmasın bence çok katkı sağlar, güzel olur.”* K26 ve K32 konuya portalların kendilerini güncellemeleri noktasında yaklaşmakta ve çağın, yeni neslin ihtiyaç ve beklentilerinin iyi tespit edilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmenlerden K10, K12, K19, K27 ve K29 ise öğretim teknoloji ve materyal kullanımı noktasında eğitimlerin verilmesini, verilen eğitimlerin kalitesinin artırılmasını istemektedirler. Öğretmenlerden K10 özellikle atölye çalışmalarının yapılmasını talep etmektedir: *“Biraz daha böyle etkili seminerler olması lazım. Bizim de etkin olarak katılabileceğimiz, bizi de böyle içerlerine alacak atölye çalışmaları yapılırsa, çok isterim ben hepsine katılırım ama burada olmuyor, belki büyük şehirlerde daha fazla vardır.”*

Öğretmenlerden K2, K8, K13 ve K18, MEB ve DÖGM’den beklentilerinin ders kitapları noktasında olduğunu ifade etmektedirler. Bu anlamda ders kitaplarının yeniden düzenlenmesini, kitapların ders saati göz önüne alınarak hazırlanmasını, ders kitaplarındaki etkinliklerin, bulmacaların, görsellerin artırılmasını istemektedirler.

Öğretmenler MEB ve DÖGM’den özellikle EBA ve DÖGM portallarının geliştirilmesini, materyal çeşitliliğinin artırılmasını ve materyal geliştirme noktasında özellikle DÖGM’nin öncü olmasını beklemektedirler. Bununla birlikte DÖGM’nin portalının son yıllarda geliştiğini, içeriklerin arttığını ve kendilerini geliştirmeye devam ettiklerini söylemek mümkündür. Öğretmenler de bu durumun farkında olup süreçten memnun olmakla beraber henüz istenen düzeye de ulaşmadığını düşünmektedirler. Ayrıca öğretim teknolojisi ve materyal noktasındaki eğitimlerin artırılması, mevcut eğitimlerin içeriğinin güncellenmesi, zenginleştirilmesi ve kendilerinin de aktif olarak katılabilecekleri eğitimlerin yapılmasını beklemektedirler.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Din Kültürü Ahlak Bilgisi ve imam hatip meslek dersleri öğretmenlerinin öğretim teknolojisi ve materyal kullanımına ilişkin görüşlerinin ele alındığı bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar aşağıya sıralanmıştır:

✓ Öğretmenler genel olarak lisans eğitimi sırasında aldıkları ÖTMT dersini yetersiz bulmaktadırlar.

- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri ittifakla öğretim teknolojisi ve materyal kullanımının din öğretiminde kazanımlara ulaşmada olumlu bir etkisinin olduğunu tecrübelerine dayanarak bildirmektedirler. Ayrıca öğrencilere sosyal ilişkileri bakımından da katkı sunduğunu belirtmektedirler. Ancak uygun materyallerin seçimi ve doğru kullanımı bu konuda önem arz etmektedir.
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri materyal üretimi ve zenginliği bakımından diğer alanları kendi alanlarına göre daha yeterli bulmaktadırlar.
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri materyalleri çoğunlukla somut nitelikte olduğunu ifade ettikleri konularda kullandıklarını belirtmektedirler.
- ✓ Derslerde kullanılan materyaller genellikle internet ortamlarından hazır temin edilerek derse adapte edilmekte, buna karşılık öğretmenlerin kendilerinin materyal üretimi ise geri planda kalmaktadır.
- ✓ Öğretmenler yeterli zamana sahip olmayışlarını materyal üretimi ve temini noktasındaki engellerin başında görmektedirler.
- ✓ Öğretmenler bir kısmı hariç okul idarelerinin bu konudaki tutumlarını teşvik edici bulmaktadırlar.
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri ders kitaplarını materyal içeriği bakımından yetersiz bulmaktadırlar.
- ✓ DKAB ve imam hatip meslek dersleri öğretmenleri materyal temini konusunda DÖGM'nin portallarını zenginleştirerek ve ulaşımını kolaylaştırarak kendilerine yardımcı olmasını beklemektedirler.
- ✓ Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:
- ✓ İlahiyat fakültelerinde ve formasyon programlarında verilen ÖTMT derslerini, din eğitimi alan uzmanları ve öğretim teknolojisi ve materyal tasarımına ilişkin yeterli bilgi ve beceriye sahip öğretim elemanları tarafından verilmesi gereklidir. Ayrıca bu derslerin içeriğinin uygulama ağırlıklı ve materyal çeşitliliğini tanıtmaya imkân sağlayacak şekilde sunulması öğretmenlerin bu alanda daha nitelikli yetişmesine katkı sağlayacaktır.
- ✓ Öğretmenlik sürecinde verilen geliştirici eğitimlerin artırılması ve teorik bir çerçeveden ziyade öğretmenlerin aktif katılımlarını, daha kalıcı öğrenmelerini sağlayan uygulamaya dönük atölye çalışmaları tarzında eğitimlerle desteklenmesi daha faydalı olacaktır. Eğitim veren kişilerin hem alanı tanıyan hem de öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı hakkında uzman olması önemlidir. Ayrıca bu eğitimler verilmeden önce hedef kitle olan öğretmenlerin iyi tanınması, hazırbulunuşlukları ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurularak eğitim sürecinin organize edilmesi, eğitimlerden sonra da değerlendirme çalışmalarının yapılması eğitimlerin daha nitelikli hale gelmesini sağlayacaktır.
- ✓ Öğretmenlerin materyal alanında öne çıkan, kendi alanlarında çalışma yürüten kişi/sayfaları daha çok takip ettiği ve beğendiği görülmektedir. Bu sebeple MEB veya DÖGM bu anlamda öne çıkan isimlerle öğretmenlere yönelik atölye çalışmaları veya geliştirici eğitimler düzenleyebilir.
- ✓ Ders kitaplarının belli periyotlarda güncellenmesi, yenilenmesi ve materyal çeşitliliği bakımından zenginleştirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu konuda öğretmenlerden gelen geri bildirimlerin mutlaka dikkate alınması ve akademik değerlendirmelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- ✓ Okul yöneticileri, teknolojik gelişmeleri yakından takip eden, okula transferini sağlayan, yaşanan aksaklıkları düzelterken, bu konuda öğretmen ve öğrencilere lider olabilecek şekilde eğitimler alan, kendilerini geliştirmeye açık kişiler olmalıdır. Okul idareleri de kendi içinde mevcut personelinin bu konudaki yeterliliklerini geliştirmek amacıyla formatör öğretmenler aracılığıyla destekleyici eğitimler sağlayabilirler.
- ✓ Teknolojinin her geçen gün geliştiği günümüzde, öğretmenlerin de sürekli olarak kendilerini güncellemeleri ve mesleki bilgi ve beceri bakımından yeterliliklerini yükseltmelidirler.
- ✓ Öğretmenlerin dersi planlarken öğretim teknolojisi ve materyal seçiminde dikkat edilmesi gereken hususları göz önünde bulundurmaları, ders sonrası kullandıkları teknoloji ve materyalleri değerlendirilerek değişim veya gelişmelerini sağlamalıdır.
- ✓ Öğretmenlerin öğretim teknoloji ve materyal kullanımına konusundaki ulusal ve uluslararası gelişmeleri, yayınları, uygulamaları takip ederek uygun çalışmaları kendi alanlarına uyarlamaları faydalı olacaktır.

Ayrıca alanındaki öğretmenlerle daha fazla etkileşim/iş birliği ve tecrübe paylaşımı içinde olmaları gelişimlerine olumlu etki sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Asri, S. (2018). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5, 9-50.
- Aşlamacı, İ. (2017). *Paydaşlarına Göre İmam Hatip Ortaokullarında Din Eğitimi* (Birinci Baskı). Dem Yayıncılık.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (12. bs). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (23. bs). Pegem Akademi.
- Çınar, F. (2014). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Öğretim Amaçlı Teknolojiyi Kullanma ve Materyal Geliştirme Tutum ve Özgüvenleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 115-139.
- Demir, Ö., & Cesur, F. (2019). DKAB ve İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Derslerinde Kullandıkları Öğretim Teknolojileri- Materyaller ve Konuya İlişkin Görüşleri. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 63-97.
- Ekici, Y. (2007). *Afyonkarahisar İlinde Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Bilgisayar Destekli Eğitime İlişkin Tutumları ve Bu Tutumları Etkileyen Faktörler* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Güneş, A. (2012). DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 479-506.
- Güneş, A. (2015). *Din Eğitimi Materyalleri*. Dem Yayınları.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi / Prof. Dr. Niyazi Karasar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Korkmaz, G. (2012). İlköğretim DKAB Dersi Öğretmenlerinin Öğretim Araç ve Materyallerini Kullanma Durumları (Kayseri Örneği). *ERUIFD*, 15(2), 79-110.
- Korkmaz, M. (2018). İmam Hatip Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Materyal Geliştirme Durumları. *Bilimname*, 35(1), 173-214.
- Özdemir, M. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu* [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Polat, M. (2015). Din-Ahlak Öğretiminin Alanı ve Hedefleri. İçinde C. Tosun (Ed.), *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi İlkokul 4. Sınıf*. Pegem Akademi.
- Sarımanoğlu, N. U. (2018). Öğretmenlerin Sınıflarda Eğitim Teknolojisi Kullanımında Karşılaştıkları Güçlükler. *Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü*.
- Tezel, B. (2020). *Okul Yöneticilerinin Gösterdiği Teknoloji Liderliği Biçimi İle Okul Başarısı ve Öğretmenlerin Akademik İyimserliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Tosun, C. (2012). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Pegem A Yayınları.
- Turan, E. Z. (2012). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Bilgisayar Teknolojilerini Kullanım Düzeylerine İlişkin Görüşleri. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 23-41.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yorulmaz, B. (2005). *Teknoloji Destekli Din Eğitiminin Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.